

Nr 11.

Ankom till riksdagens kausli den 9 april 1918 kl. 5 e. m.

Konstitutionsutskottets utlåtande i anledning av väckta motioner om skrivelse till Kungl. Maj:t angående revision av gällande bestämmelser om valsättet vid val, till andra kammaren och landsting.

Närvarande: herrar Mannheim, Clason, Bellinder, Hellberg, von Geijer, von Mentzer, Olof Olsson, greve Alexander Hamilton, von Zweigbergk, greve Henning Wachtmeister*), Janson i Kungsör, Kropp, Räf, Jansson i Edsbäcken, Sterne*), Hildebrand, Olsson i Broberg*), Hansson i Gårda, Persson i Tofta och Engberg*).

*) Ej närvarande vid utlåtandets justering.

I en inom andra kammaren väckt, till konstitutionsutskottet hänvisad motion, nr 118, av herr *Adelsvärd* hemställer motionären, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte låta utreda, i vad mån en revision av nu gällande bestämmelser om valsättet vid val till andra kammaren och till landsting bör äga rum för att vinna rättelse av de brister, som vunnit erfarenhet visat vidlåda desamma med särskilt avseende fäst på en begränsning av valkretsarnas antal och på förekommandet av missbruk av partibeteckningar på valsedlarna, samt att snarast möjligt till riksdagen framlägga förslag till sådana ändringar, vartill utredningen föranleder.

Vidare har till konstitutionsutskottet hänvisats en inom andra kammaren väckt motion, nr 173, av herr *Hage m. fl.* (i det följande kallad herr Hages motion), däri motionärerna hemställt, att riksdagen måtte besluta i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t

mätte låta utreda frågan om, på vilket sätt ändringar i den proportionella valmetoden må kunna komma till stånd för att inom riksdag samt eventuellt även landsting och stadsfullmäktige, som välja medlemmar till första kammaren, en verkligt proportionell representation må kunna komma till stånd.

Herr Adelswärd-
motion.

Till stöd för sin hemställan har herr Adelswärd anfört följande:

»Erfarenheten från de val, som ägt rum såväl till andra kammaren som till landstingen, sedan nu gällande vallag trädde i kraft, har givit vid handen, att vissa brister vidlåda valmetoden, vilka givit anledning till befogade anmärkningar. Jag vill här endast omnämna de enligt min mening mest betydande av dessa brister. Den ena är att valkretsarna äro för många eller med andra ord, att antalet riksdagsmän, som skall väljas inom varje valkrets, är för litet för att det proportionella valsättet skall kunna verka rättvist och den andra är att valmetoden håller möjligheten öppen för en grupp valmän att för sina valsedlar använda en annan grupps partibeteckning mot denna grupps vilja och medgivande.

Redan vid 1907 års riksdag, då nu gällande rösträttsbestämmelser och valmetod antogos, tillät jag mig i i andra kammaren väckta motioner nr 216 och nr 253 påpeka de brister jag ansåg förefinnas i det då föreliggande kungl. förslaget, som sedermera blev i huvudsak av riksdagen antaget.

Rösträttsreformen genomfördes mot en stark minoritet i andra kammaren. Oppositionen gällde till väsentlig del valmetoden. Icke så mycket de proportionella valens princip, utan mera sättet för dess tillämpning.

I ovannämnda motion nr 216 fällde jag det uttalandet, att 'det synes mig sålunda vara mot *sättet* för användandet och icke mot själva den proportionella *idén*, som någon verklig opposition finnes' och anförde vidare:

'Beträffande valmetoden är jag alltjämt av den övertygelsen, att man överskattat betydelsen av den matematiska noggrannheten. Det kan icke vara av praktisk betydelse, om fel i en eller annan valkrets för ett fåtal representanter av hela kammarens representantantal skulle uppkomma,

Ur strängt proportionalistisk synpunkt fordras dock, att representantantalet för varje valkrets är relativt stort — ju större det är, ju rättvisare verkar det proportionella valsättet. Ur denna synpunkt sett torde det stora antalet valkretsar enligt Kungl. Maj:ts förslag

endast kunna försvaras såsom en övergångsform. Man måste antaga, att när det proportionella valsättets innebörd och verkningssätt väl en gång ingått i den allmänna uppfattningen, man ock skall finna att valkretsarna böra förstöras.

För att undanröja svårigheterna i de allra folkfattigaste delarna i landet föreslår jag emellertid, att uppdelningen i valkretsar må utsträckas därhän, att några valkretsar kunna bliva enmansvalkretsar, i vilka majoritetsval får användas i likhet med en motsvarande anordning i den nya finska vallagen. Den inkonsekvens mot proportionsvalens tillämpning, som ligger häruti, torde icke kunna tillmätas någon praktisk betydelse, då endast valet av ett mycket ringa fåtal representanter härav beröres.

Jag hyser fortfarande samma uppfattning och erfarenheten synes mig hava bekräftat att den är riktig. De valmansgrupper, som vid 1907 års riksdag voro representerade av minoriteten i andra kammaren, hysa alltjämt samma betänkligheter och samma misstro mot den proportionella valmetoden. Det torde icke kunna förnekas, att de icke sakna skäl härför. Men rättvisan av den proportionella valmetodens princip är icke bestridd. Det gäller, jag upprepar det, sättet för principens tillämpning, bristerna i valmetoden, och dessa synas mig därför med snaraste böra avhjälpas.

Mot införandet av större valkretsar med möjlighet sålunda för varje valkrets att välja ett större antal riksdagsmän har den anmärkningen gjorts, att detta skulle giva anledning till valmännens uppdelning i ett allt för stort antal partigrupper. Detta skulle föranleda en skadlig splittring inom riksdagen och försvåra tillämpningen av ett parlamentariskt styrelsesätt. Detta betraktelsesätt synes mig emellertid bero på en förväxling av orsak och verkan. Det är icke valmetoden, som föranleder partigrupperingarna. Ett flertal partigrupperingar är en naturlig och oundviklig följd av det politiska livets utveckling, av den mångfald av frågor på olika områden, som nu ständigt äro föremål för folkrepresentationens behandling och prövning, och det är knappast tänkbart, att varje valman skall inom ramen för något av de tre stora partier, som hittills varit att räkna med, finna ett tillfredsställande uttryck för ens det huvudsakliga av hans personliga åskådning. Följden blir att han, som redan blivit händelsen med mången valman, hellre avstår från att begagna sin rösträtt än att rösta med ett parti, som han icke känner sig helt tillhöra, eller ock bildandet av sammanslutningar av valmän, som med användande av något av de stora partiernas partibeteckning rösta med en valsedel,

upptagande helt andra namn än partiets egna. Det sistnämnda har vid det sista andrakammarvalet i stor utsträckning blivit händelsen.

I verkligheten existera nu icke mindre än sex riksdagspartier. Men valmetoden kan sägas icke lämna rum för mer än tre partier. Ett flertal valkretsar finnas, där blott tre riksdagsmän väljas, och även bland dem, som äga att välja ett större antal, finnas många, inom vilka valmännen äro så fördelade, att en valmansgrupp, även tillhörande ett av de tre större partierna, har mycket små utsikter att bliva representerad. Landstingsmannavalkretsar finnas, där antalet, som skola väljas, understiger tre, vilket uppenbarligen föranleder en ren parodi på proportionella val.

Då det nu är ådagalagt, att ett flertal partier behövas för att motsvara meningsriktningar inom valmanskåren, synes det själfallet, att valmetoden bör rättas efter detta förhållande, vilket kan ske endast i samband med ökningen av valkretsarnas storlek. I samband med en sådan förändring borde uppdelningen uti särskilda stads- och lantvalkretsar i de fall, då icke stadens storlek medgiver att den ensam kan utgöra en eller flera valkretsar, upphöra. Denna uppdelning, som är en kvarleva från äldre förhållanden, är icke överensstämmande med de proportionella valens idé, kan icke konsekvent tillämpas och inverkar i många fall, där den tillämpas, synnerligen ofördelaktigt och onaturligt på valen.

Den påstådda olägenheten av ett flertal partigrupperingar för tillämpandet av parlamentarismen synes mig i hög grad överdriven. Då i alla händelser ett flertal partier i realiteten icke kan undvikas, måste tillämpningen av parlamentarismen rätta sig därefter och detta förhållande bör icke få lägga hinder i vägen för sådana ändringar i vallagen, som visat sig erforderliga för att med valmetoden skall uppnås den rättvisa, som med densamma åsyftas.

Den typiska parlamentarismen, den engelska, förutsatte endast två partier, men som bekant har även i England ett större antal partier uppstått. I andra länder, där ett parlamentariskt styrelsesätt sedan länge är tillämpat, äro folkrepresentationerna uppdelade i ett stort antal partigrupper, större än vad som sannolikt, åtminstone på länge, kan tänkas bliva förhållandet i Sverige. Regeringsmajoriteterna bildas där av block, bestående av flera olika partier, vilket redan kan sägas vara förhållandet även i den svenska riksdagen.

Den andra bristen i den nuvarande valmetoden, som jag ovan antytt, den nämligen, att ett partis partibeteckning utan medgivande kan användas av ett annat, har man haft särskild anledning att upp-

märksamma vid senaste andrakammarval, då ett sådant ohederligt förfaringssätt vid flera tillfällen användes på ett sätt, som kan betecknas skandalöst. Angeläget synes det i den politiska moralens namn vara, att ett sådant förfaringssätt om möjligt förhindras genom lämpliga bestämmelser i vallagen.

Då jag icke är i tillfälle att framlägga ett detaljerat förslag till ändringar för att rätta nu påpekade och andra brister i valmetoden, om vilka erfarenhet vunnits under den tid nu gällande vallag varit i tillämpning, anser jag icke nödigt ytterligare motivera denna min framställning. Jag tillåter mig emellertid att hänvisa till ovannämnda båda motioner av år 1907 och den i dessa förekommande motiveringen, vilken i huvudsak ännu har sin giltighet och endast ytterligare bestyrkes av erfarenheten.»

Herr Hage har till stöd för sin hemställan anfört följande:

*Herr Hages
motion.*

»Redan då den proportionella valmetoden antogs av riksdagen stod tydligen fullt klart för var och en, som medverkade till reformens genomförande, att valmetoden var behäftad med fel och brister av synnerligen betänkligt slag. Erfarenheten har sedan dess på ett synnerligen markant sätt visat, att dessa ofullkomligheter i metoden snarare äro större än mindre än man från början antog. Vi skola här nedan tillåta oss peka på en av dessa brister i valmetoden, en brist som för övrigt medför synnerligen betänkliga konsekvenser därigenom, att den fullständigt utestänger från politisk representation tusentals och åter tusentals röstberättigade medborgare, under det att å andra sidan genom denna felaktighet andra röstande beredes en överrepresentation, vartill de ej äro ur några synpunkter berättigade.

Detta missförhållande, bestående däruti att ett visst parti erhåller en större representation än partiets röster berättiga till, under det att ett annat parti erhåller en för liten representation, framträder på ett synnerligen iögonenfallande sätt vid de politiska valen till riksdagens andra kammare. Särskilt vid föregående års riksdagsmannaval trädde denna brist i dagen på ett synnerligen markant sätt, till en del beroende därpå att under de senaste tiderna inom vårt politiska liv framträtt några mindre partigrupper, en för övrigt ofrånkomlig konsekvens i varje land, där den politiska livaktigheten och intresset för politiska stridsfrågor trängts djupare ned i folklagren. En medborgare, tillhörande en sådan mindre partigruppering, har givetvis samma rätt som varje annan medborgare att få den politiska åskåd-

ning, som han omfattar, framförd i den lagstiftande församlingen genom en representation, som till sin storlek proportionellt motsvarar parti-grupperingens ute bland valmännen styrka. Denna oeftergivliga rätt bör den lagstiftande församlingen söka skydda genom reformer av den proportionella valmetoden, ifall det visar sig, att valmännens rätt i detta avseende kringskäres genom nu gällande bestämmelser.

Våra nu gällande bestämmelser angående proportionella val till riksdagens andra kammare äro, som redan nämnts, ej sådana, att denna rätt tillbörligt tillgodoses. De större politiska partierna erhålla med nu gällande valbestämmelser en allt för stor representation i andra kammaren i förhållande till vad deras valmansantal berättigar till, och naturligtvis erhålles denna överrepresentation på de små partiernas bekostnad, vilket allt måste strida mot den proportionella valmetodens grundidé, ty denna grundidé är, att även den allra minsta grupp av medborgare, som sammanslutit sig omkring ett visst program och gå fram under en viss partibeteckning, skall erhålla den representation, vartill gruppens valmansantal berättigar gruppen.

Till belysande av vad här framförts, kunna lämnas några siffror från valen till andra kammaren år 1917. De officiella valsiffrorna för dessa val torde ej ännu föreligga i publicerad form, vadan de valsiffror, som här anförts, äro vad som i tidningspressen framförts. Olika uppgifter angående summan av det för de olika partierna avgivna antalet röster för hela landet ha varit synliga. Enligt en av dessa tidningsuppgifter skulle nämnda summor av avgivna röster för hela landet te sig på följande sätt:.

Moderata partiet	181,232	röster
Liberala »	202,101	»
Socialdemokratiska arbetarepartiet	228,926	»
» vänsterpartiet	59,109	»
Jordbrukarnas riksförbund	20,936	»
Bondeförbundet	39,339	»

Summa 731,643 röster.

Vore nu hela landet en gemensam valkrets, skulle med användande av den proportionella valmetoden respektive partier erhålla följande antal representanter i andra kammaren (enligt uppgift lämnad av byråassistent Jarl Hemberg vid ett föredrag inom statistiska föreningen):

Moderata partiet	59	mandat
Liberala »	64	»
Socialdemokratiska arbetarepartiet	72	»
» vänsterpartiet	19	»
Jordbrukarnas riksförbund	5	»
Bondeförbundet	11	»

Med nu gällande bestämmelser erhöles nu i stället respektive partier följande representation i andra kammaren (vid samtliga uppgifter i denna motion har hänsyn tagits endast till valsiffror och mandat vid första valet inom varje valkrets, då det för bedömning av denna fråga ej har någon betydelse, om de nya valsiffrorna i valkretsar, där omval skett, medtagas).

Moderata partiet	58	mandat
Liberala »	62	»
Socialdemokratiska arbetarepartiet	86	»
» vänsterpartiet	12	»
Jordbrukarnas riksförbund	3	»
Bondeförbundet	9	»

Förlust och vinster i förhållande till vad respektive partier varit berättigade till i förhållande till sin samlade röststyrka ställa sig alltså på följande sätt:

Moderata partiet	1	mandat	för	litet
Liberala »	2	»	»	»
Socialdemokratiska arbetarepartiet	14	»	»	mycket
» vänsterpartiet	7	»	»	litet
Jordbrukarnas riksförbund	2	»	»	»
Bondeförbundet	2	»	»	»

(Genom omvalen ändrades i någon mån denna partiställning dock icke på sådant sätt, att någon väsentlig ändring åstadkoms.)

Som synes av ovanstående företer valresultatet särskilt för de mindre partierna betydliga mandatförluster i förhållande till det antal mandat, vartill respektive parti på grund av sin samlade röststyrka varit berättigat, vilket även framgår av det förhållandet, att för väljandet av en vänstersocialdemokratisk riksdagsman fordrades 4,925 valmän, för väljande av en riksdagsman tillhörande jordbrukarnas riksförbund

fordrades 6,978 valmän, för väljande av en riksdagsman tillhörande bondeförbundet fordrades 4,371 valmän, under det att för väljande av en riksdagsman, tillhörande socialdemokratiska arbetarepartiet, endast fordrades 2,662 valmän. Men säkerligen äro de verkliga förlusterna för en del av dessa partier i verkligheten ännu större, beroende därpå att i en mångfald valkretsar funnits ej obetydliga grupper valmän, som helst skulle ha röstat på en kandidat, tillhörande någon av dessa mindre partigrupperingar, men som med kännedom om nuvarande valmetods verkningar ansett sig ej böra framgå med egen kandidat eller egen partibeteckning.

Orsaken till detta felutslag av den proportionella valmetoden, ligger som bekant i det förhållandet, att landet vid riksdagsmannaval ej betraktas som en enda valkrets utan uppdelats i en mångfald små valkretsar. En första åtgärd att åstadkomma en rättelse på detta område — en rättelse, som enligt vårt förmenande ovillkorligen bör ske — måste alltså bli att åstadkomma större valkretsar, varvid i första hand kan ifrågasättas, om ej länen böra utgöra valkretsar. En sådan åtgärd bör ej kunna väcka några betänkligheter under nuvarande förhållanden, ty inom samtliga politiska partier har numera ställningen utvecklats så, att länen utgöra enheter för de politiska sammanslutningarna. Vid kandidatnomineringar m. m. torde det ej heller möta några svårigheter att göra kandidaterna bekanta för valmännen inom länet, då man hittills kunnat föra fram kandidater och göra dem kända inom de i flesta fall tämligen stora valkretsarna. För övrigt kan man säga, att de politiska valen allt mera utvecklats till att valmännen numera rösta på *ett visst parti* ej på *vissa personer*. Från dessa utgångspunkter möta alltså numera inga hinder för att i första hand göra länen till valkretsar.

Men även vid ett sådant valsätt uppnås ej en fullt proportionell rättvisa för partierna vid valen, vilket framgår av rörande denna sak verkställda utredningar. Först om hela landet sammanslås till en enda valkrets, erhålles en riksdagsmannarepresentation, som proportionellt fullt svarar mot respektive partiets verkliga valmansstyrka.

Emellertid torde det kunna sägas, att en sådan fullständig sammanslagning möter vissa tekniska svårigheter och kanske även ur andra synpunkter ej är fullt så lämplig. Andra vägar måste alltså uppsökas, om man skall nå målet, ett åstadkommande av en verkligt proportionell rättvisa vid de politiska valen till andra kammaren, och ha vi härvid tänkt oss till diskussion framkasta en metod, som skulle bli ett mellanting mellan val i länsvalkretsar och val i hela landet som en valkrets.

För att erhålla någorlunda stora valkretsar kunde därvidlag ifrågasättas, om ej vissa mindre län kunde sammanslås två och två till en valkrets, varjämte Stockholms stad borde utgöra en valkrets, samt städerna Malmö, Lund, Landskrona och Hälsingborg antingen tillsammans utgöra en valkrets eller också ingå i respektive länsvalkretsar. Ävenså borde Göteborgs stad samt städerna Norrköping och Linköping ingå i respektive länsvalkretsar.

Det valförfarande, som härmed framföres och som skulle följas inom dessa nya valkretsar, skulle då gå till på ungefärligen följande sätt:

Först sammanräknas rösterna, avgivna under de olika partibeteckningarna inom varje valkrets. Givetvis blir det då nödvändigt för varje parti att i hela landets samtliga valkretsar använda samma partibeteckning, men torde det med nuvarande centrala ledning för varje parti ej erbjuda någon svårighet åstadkomma något sådant. Eu fördel skulle då också säkerligen bli med en sådan valmetod, att något stjälande av partibeteckningar eller samgående mellan skilda partier för att åstadkomma ökad representation ej skulle komma ifråga, då någon anledning etablera något sådant samgående ej skulle finnas.

Sedan sammanräkningen inom de skilda valkretsarna skett efter samma metod nu användes, borde det givas en viss tid för överklagning av val, och borde omval i så fall förrättas endast i de valdistrikt, där av någon anledning valet skett mot gällande bestämmelser eller annan orsak till valens upphävande finnes. Sedan omval skett och det preliminära valresultatet för alla valkretsar uträknats, insändas samtliga valprotokoll m. m. till en central statsmyndighet i Stockholm, där ny omräkning för hela landet skulle ske för att åstadkomma, att samtliga partier erhöles det antal mandat, vartill partiet på grund av sitt röstetal vore berättigat. Vid denna omjustering av valresultatet borde tillgå på det sättet, att parti, som erhållit för stor representation, får avstå vederbörligt antal mandat till parti, som erhållit för liten representation ända till dess felaktigheten bortelimineras. Det föreslås härvidlag, att detta överförande av mandat skulle ske på följande sätt:

För varje valkrets uppföres det inom valkretsen under respektive partibeteckningar avgivna antalet röster. Nämnnda antal röster för varje parti inom varje valkrets, där mandat tagits under partibeteckningen, divideras med antalet inom valkretsen av partiet erhållna mandat, varvid alltså framkommer det genomsnittliga antalet röster, på vilket varje mandat vilar för respektive parti inom de olika valkretsarna. Vidare uträknas inom varje valkrets för varje parti, som ej kunnat inom valkretsen taga ett mandat, det procentuella antalet röster avgivna inom

valkretsen under partiets beteckning, varmed partiets röstetal inom valkretsen ingår i den samlade summan av inom valkretsen vid valet avgivna röster från alla partier. Sedermera sker omföringen från det ena partiet till det andra på det sättet, att för varje parti, som blivit underrepresenterat, uppställas de valkretsar, där mandat ej erhållits, jämte de valkretsar, där mandat erhållits, i en viss ordning. Därvid förfares så, att den valkrets, där partiets ursprungliga röstetal eller, i fall av erhållet mandat, det reducerade röstetalet utgör det högsta procenttalet av inom valkretsen avgivna samtliga röster i förhållande till antalet röster avgivna av partiet i andra valkretsar, uppställs först för erhållande av mandat för det underrepresenterade partiet, därefter den valkrets, som är närmast i detta avseende m. m. Dessa mandat överföras från något av de överrepresenterade partierna nämligen från de av dessa partier, som inom en viss valkrets erövrat det sist inom valkretsen av partiet tagna mandatet med det procentuellt taget i förhållande till avgivna röster inom valkretsen minsta röstetalet. Justeringen av nämnda fördelning fortsättes på detta sätt, så att det eller de underrepresenterade partierna erhålla fyllnadsmandat i de valkretsar, där deras oreducerade eller reducerade jämförelsetal äro störst, vilka fyllnadsmandat tagas från de överrepresenterade partierna i de valkretsar, där deras reducerade jämförelsetal äro procentuellt minst i förhållande till summan av från alla partier inom valkretsen avgivna röster.

Ty givetvis vill, för att taga exempel, en högerman i en viss valkrets i Norrland, där högern ej kan taga ett mandat, hållre bli representerat genom en högerman från en annan valkrets i Svealand än t. ex. genom en vänstersocialist från hans egen valkrets. Givetvis förutsättes med en sådan ändring av valbestämmelserna, som den här föreslagna, att samtidigt insättes i förordningen om antal riksdagsmän i respektive valkretsar även den bestämmelsen, att antalet skall ökas eller minskas i den mån detta föranledes av omföringar av mandat för erhållande av en verkligt proportionell representation för samtliga partier.»

Utekottets
yttrande.

Genom riksdagens beslut infördes 1909 proportionellt valsätt dels vid valen till riksdagens båda kamrar, dels vid val till landsting och stadsfullmäktige, dels ock vid val av riksdagens utskott, och skulle vid dessa olika val i huvudsak enahanda regler tillämpas. Enligt vid 1913 års riksdag genomförda ändringar i kommunalförfattningarna till-

lämpas dessa regler också vid vissa inom kommunala representationer försiggående val ävensom vid val till kommunalfullmäktige.

Redan de erfarenheter, som vunnos under de första åren av den proportionella valmetodens tillämpning, gävo vid handen, att denna var behäftad med vissa olägenheter. Riksdagen föranleddes därav 1911 att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t på grundvalen av de erfarenheter, som av dittills förrättade val vunnits eller möjligen kunde av 1911 års val vinnas, täcktes låta utreda, på vilket sätt de brister, som visat sig vidlåda den nu tillämpade proportionella valmetoden, kunde avhjälpas. Med anledning härav och enligt av Kungl. Maj:t givet bemyndigande tillkallade chefen för justitiedepartementet vissa personer att såsom sakkunniga inom departementet biträda med verkställande av utredning och avgivande av förslag rörande de ändringar i gällande bestämmelser om den proportionella valmetoden, som vore ägnade att på lämpligt sätt avhjälpas de brister, varav den i tillämpningen befunnits lida. Vid utredningen skulle, i överensstämmelse med vad riksdagen i sin skrivelse uttalat, iakttagas, att grunderna för metoden icke finge rubbas. De kommitterade avgävo i december 1913 sitt betänkande.

De modifikationer i den gällande metoden, som de kommitterade föreslogo, gingo framför allt ut på att åstadkomma en bättre ordning för *fördelningen av platserna inom partier*. Genom reduktionsregelns kombinerings med rangordningsregeln, vilken vid valuträkningen skall i viss utsträckning tillämpas, innan den förra får komma till användning, hade en dualism uppstått, som i vissa fall, då rangordningsregeln icke kunnat tillämpas, ledde till mindre tillfredsställande resultat. Metoden hade nämligen i dylika fall ofta föranlett, att en kandidat, som ett antal valmän inom partiet önskat se vald framför en annan, blivit övervunnen av denne senare på grund huvudsakligen av dessa valmäns röster. Detta hade särskilt inträffat, då två i verkligheten skilda partier ingått kartell och röstat under samma partibeteckning. Det förslag till den nuvarande metodens förbättrande, som de kommitterade framlade, riktade sig i första hand mot nu angivna brist i densamma, men var samtidigt av beskaffenhet att kunna undanröja vissa andra i betänkandet anmärkta olägenheter. Dess innebörd var i korthet sagt, att — i motsats till vad nu är fallet och med tillämpning av rangordningsprincip i större utsträckning än för närvarande — ett å valsedeln högre stående namn under alla omständigheter skulle äga ett visst företräde framför ett lägre stående. Detta företräde skulle bestå däri, att en röstsedel under inga förhållanden kunde komma att till-

godoräkuas ett lägre stående namn, innan de högre stående erhållit plats (absolut rangordning). Två av de kommitterade betonade i särskilt yttrande sina betänkligheter med hänsyn till den i betänkanDET förordade metodens komplicerade beskaffenhet och ifrågasatte alternativt en mindre omfattande omläggning av den nuvarande metoden.

Vid sidan av nu nämnda förslag beträffande platsfördelningen inom partier påyrkade de kommitterade ändringar i metoden, dels därhän, att rätten till röstning utan partibeteckning skulle bortfalla, dels beträffande valen av suppleanter och efterträdare.

Vad däremot angår reglerna för *fördelning av platserna mellan partier*, syntes det de kommitterade näppeligen kunna påstås, att den för detta ändamål tillämpade D'Hondtska regeln inom de särskilda valkretsarna, sedda var för sig, givit otillfredsställande resultat. Det hade visserligen påståtts, att metoden mer än tillbörligt gynnade det största partiet. Sålunda hade t. ex. vid riksdagsmannavalet 1911 de två mindre partierna erhållit ett mindre antal platser än det, varpå de, enligt sina respektive röststyrkor, beräknade saummanlagt för hela landet, kunnat göra anspråk. Det anmärkta förhållandet visade emellertid enligt de kommitterades mening strängt taget endast, att valkretsarna vore för små för att metoden i nu berörda hänseende skulle giva fullt tillfredsställande resultat, och frågan om en ändring av bestämmelserna härutinnan ansågs icke falla under det kommitterade lämnade uppdraget.

Den för utredningen givna föreskriften, att grunderna för den gällande metoden ej finge rubbas, ansågs av de kommitterade utgöra ett hinder även för upptagande av vissa andra spörsmål, som eljest syntes dem värda att tagas i övervägande. Till dessa hörde framför allt spörsmålet om införande av officiella vallistor i den ena eller andra formen, en anordning som de kommitterade ur åtskilliga synpunkter funno erbjuda betydande fördelar. Bland annat vore den ägnad att möjliggöra införandet av regler rörande ingående av kartell ävensom om skydd för partibeteckning. Behovet av dylika regler framhölls starkt. Det vore särskilt ett missförhållande av viss betydelse, att om två skilda partier beslutat rösta under samma partibeteckning, eller om ett parti utan överenskommelse tagit ett annat beteckning, splittringen inom det ena partiet kunde förskaffa det andra partiet platser, som ej tillkomme det. Den övergång till genomförd rangordning, som de kommitterade föreslogo, vore ägnad att skärpa berörda olägenhet. Då de kommitterade av sitt uppdrags art funno sig förhindrade att framlägga förslag i berörda hänseenden, voro de således fullt medvetna om att ur ovan antydda synpunkter betänkligheter kunde göras gällande mot

antagande av en metod med absolut rangordning mellan namnen, men olägenheterna syntes dock icke vara större än att de kommitterade funno en sådan metod i allt fall böra föredragas.

Sedan betänkandet för yttrande remitterats till vissa myndigheter, tillstyrkte omkring halva antalet kommitterades förslag eller förklarade sig ej hava något att erinra mot detsammans antagande, under det att de övriga mer eller mindre bestämt avstyrkte förslaget.

Betänkandet har så till vida lett till resultat, att på grundval av detsamma ett förslag om nya regler för utseende av ersättare till riksdagsmän av Kungl. Maj:t framlades för 1914 års B-riksdag och av denna antogs. På grundval av ett särskilt yttrande av de kommitterade hade redan vid 1913 års riksdag en liknande ändring genomförts med avseende å val av suppleanter till landstingsmän och efterträdare till stadsfullmäktige. I övrigt har betänkandet ej föranlett någon Kungl. Maj:ts åtgärd. Då ovan omnämnda kungl. proposition 1914 framlades, förklarade sig departementschefen — med hänsyn bland annat till att meningarna i ämnet såväl bland de kommitterade själva som bland de i saken hörda myndigheterna varit delade — ej beredd att tillstyrka framläggande av förslag i huvudfrågan.

I nu förevarande motioner beröres företrädesvis den olägenhet av nu gällande ordning för andrakammarvalen, som består däri, att valresultatet för landet i dess helhet icke blivit fullt rättvist, i det att mindre partier i regel erhållit mindre antal platser än det, varpå de, enligt sina respektive röststyrkor, beräknade sammanlagt för hela landet, kunnat göra anspråk, medan däremot större partier fått ett större antal platser än som enligt denna beräkningsgrund rätteligen bort tillkomma dem. Båda motionärerna framhålla därjämte, att denna olägenhet även framträtt vid landstingsmannavalen; herr Hage berör dessutom i sin motion dels valen till första kammaren, dels valen till stadsfullmäktige i de städer, som ej deltaga i landsting.

I syfte att åvägabringa en verkligt proportionell representation hava såväl herr Adelswärd som herr Hage i första hand ifrågasatt en begränsning av valkretsarnas antal, varvid herr Hage uttalat, att han anser länen i regel böra utgöra valkretsar vid andrakammarvalen, dock att vissa mindre län kunde sammanslås. Herr Hage skiljer sig för övrigt i så måtto från herr Adelswärd, att han icke anser begränsningen av valkretsarnas antal tillfyllestgörande för det angivna syftet. Han ifrågasätter därför en sådan anordning, att de vid valen i de särskilda valkretsarna uppkomna resultaten justeras på grundval av en jämförelse mellan å ena

1. Åstadkommande av en verkligt proportionell representation.

sidan dessa resultat, å andra sidan de röststyrkor, som partierna uppnått inom landet i dess helhet. Denna justering, vars syfte bör vara att åt varje parti giva så stor representation, som det skulle hava erhållit, därest hela riket utgjort en valkrets, tänkes i motionen tillgå på så sätt, att de partier, som vid det egentliga valet erhållit större antal platser än som bort tillkomma dem, få avstå dessa platser åt de partier, som erhållit en alltför liten representation.

Det är otvivelaktigt, att det mindre tillfredsställande resultat, som hittills förrättade andrakammarval, ur strängt proportionalistisk synpunkt betraktade, givit beträffande platsernas fördelning mellan partierna, sammanhänger med den omständigheten, att valkretsarna i regel icke hava att tillsätta mer än tre till fem representanter; endast ett fåtal kretsar välja sex eller sju ledamöter av andra kammaren. På denna konsekvens av valkretsindelningen var man redan vid dennas införande förberedd. I syfte att åvägabringa ett så troget återspeglade av olika riktningar som möjligt hade den s. k. proportionsvalskommittén föreslagit, att länen i regel skulle utgöra valkretsar; endast vissa större län skulle delas i högst två sådana, varjämte större städer skulle utgöra egna valkretsar. Detta förslag hade av Kungl. Maj:t upptagits i propositioner vid 1904 och 1905 års riksdagar samt vid 1906 års riksdag upprepats i ett flertal motioner. Det hade emellertid inom riksdagen ur andra synpunkter mött starka betänkligheter att införa valkretsar av sådan storlek, som i nämnda förslag avsågs. Följden härav skulle bliva, ansåg man, att valmännen icke kunde komma i sådan personlig beröring vare sig med varandra eller med kandidaterna, som vore önskvärd, att hela valproceduren härigenom bleve invecklad och tung, och att valen alltför mycket komme att läggas i händerna på valledningen. Olägenheterna med de stora valkretsarna gjorde sig särskilt gällande i de delar av landet, som hade en jämförelsevis gles befolkning. Under erkännande därav, att det proportionella systemets innersta syfte bäst komme fram i stora valkretsar, ansågo förespråkarna för denna uppfattning, att valsättet med fördel kunde användas även i mindre valkretsar. Givet vore dock, att med de mindre kretsarna möjligheten för flera olika politiska skiftningar att var för sig göra sig gällande bleve mindre. Detta ansågs dock utgöra en mindre olägenhet, särskilt vid jämförelse med majoritetsvalen, där endast ett parti, majoritetspartiet, vore tillförsäkrat inflytande. I överensstämmelse med dessa synpunkter och i anslutning till den ståndpunkt i frågan, som 1906 kommit till uttryck såväl i en motion av herr Petersson i Påboda m. fl. som i konstitutionsutskottets utlåtande, föreslog Kungl.

Maj:t vid 1907 års riksdag den valkretsindelning, som nu är gällande. Det var sålunda med full avsikt, som kravet på exakt proportionell rättvisa i någon mån sköts å sido. Ännu 1912 intog riksdagen denna ståndpunkt, då den i enlighet med konstitutionsutskottets hemställan avslög ett av herr Nydal väckt förslag om utredning angående införande av större valkretsar. Konstitutionsutskottet yttrade härom bland annat: »Av vad som anförts framgår otvetydigt, att de anmärkningar, som blivit framställda emot valkretsar av mindre omfång, visserligen icke kunna fränkännas betydelse, men likväl ej funnits vara av den vikt, att de böra anses uppväga de olägenheter, som med alltför stora valkretsar kunna vara förenade. Utskottet kan ej heller finna, att den under de senast förrättade valen vunna erfarenheten varit sådan, att den kan giva berättigad anledning att nu beträffande valkretsarnas omfång föreslå någon förändring. Redan med valkretsar av det omfång, som nu är fastställt, hava svårigheterna ej varit ringa att åstadkomma behörig samverkan mellan valmännen vid uppsättandet av kandidater. Visserligen kan det påvisas, att minoritetspartierna uti de olika valkretsarna i många fall ej fullt kunnat få tillfälle utnyttja sina röstetal, och att till följd härav rätt betydande röstöverskott uppstått, men detta har dock ej uteslutande varit förhållandet inom de minsta eller tremansvalkretsarna, utan även förekommit inom fyra- och femmansvalkretsarna.» Utskottet fann sålunda ej tillräcklig anledning föreligga att tillstyrka någon förändring uti den efter mogen prövning införda och utav vårt lands befolkningsförhållanden och stundom vitt skilda bygdeintressen betingade begränsningen vad beträffar valkretsarnas storlek. Med hänsyn tagen till denna riksdagens uppfattning och på skäl, som i det föregående vidrörts, ansågo sig, som redan nämnts, 1911 års kommitterade ej böra upptaga frågan om en omläggning av valkretsarna.

De betänkligheter, som sålunda gjort sig gällande mot valkretsar av större omfattning än de nuvarande, torde icke längre kunna anses äga samma grad av giltighet som förut. Även om övergången från enmansvalkretsar till valkretsar av den storlek, som avsågs exempelvis i proportionsvalskommitténs förslag, icke var lämplig, och även om det icke heller kunde anses tillrådligt att kort efter de proportionella valens införande företaga en sådan omläggning, som i herr Nydals ovanberörda motion föreslogs, så följer därav icke utan vidare, att enahanda synpunkter alltjämt böra bliva avgörande. De betänkligheter, vilka ur dylika synpunkter mött mot den konsekventare utformning av de proportionella valens idé, som en sådan åtgärd skulle innebära, synas alltså icke böra

utgöra ett hinder för att, såsom en naturlig konsekvens av de proportionella valens införande, nu taga under överbägende den genom erfarenheterna från de sist förrättade andrakammarvalen aktuell vordna frågan om en omläggning av valkretsarna i den riktning, som motionärerna ifrågasatt. Frågan torde, såsom av dem föreslagits, böra göras till föremål för en av Kungl. Maj:t föranstaltad utredning. Huru genomgripande förändringen bör göras, får utredningen utvisa. Denna torde emellertid lämpligen kunna utgå från en undersökning, i vad mån det kan visa sig lämpligt att använda länen såsom valkretsar. Att — såsom herr Hage ifrågasatt — i vissa fall gå ännu längre, torde knappast visa sig tillrådligt. Det kan sälunda, med hänsyn till den naturliga samhörighet, som gör sig gällande inom länen, ganska allvarligt ifrågasättas, huruvida det är lämpligt att sammanslå mindre län till en valkrets. Dessutom torde det, såsom i herr Adelswårds motion antytts, böra fasthållas, att i områden med mycket gles befolkning särskild varsamhet måste iakttagas vid valkretsarnas utvidgning. Å andra sidan bör det tagas under överbägende, huruvida icke skäl kunna föreligga att uppdelat åtminstone de största länen i två eller eventuellt flera valkretsar.

Det är självklart, att en sådan utökning av valkretsarna icke i och för sig är ägnad att garantera exakt proportionell rättvisa partierna emellan. Det bör särskilt uppmärksammas, att till de ojämnheter i detta hänseende, som under nu gällande ordning yppat sig, även andra omständigheter än valkretsarnas litenhet bidragit. Det kan särskilt tänkas — och torde i själva verket ofta hava förekommit —, att ett parti gynnas och ett annat missgynnas genom tillämpning i större utsträckning av kartell dem emellan; att det ena partiet erhåller för svag representation och det andra för stark beror i sådana fall ej allenast på det förras litenhet, utan även på att detta understött det senare i fullt medveten avsikt att därigenom förhjälpas det till platser, som det själv ej kunnat besätta.

Om man uppställer det kravet på de proportionella valen, att de skola giva en fullt trogen avspegling av valmanskåren, blir man således nödsakad att vidtaga ytterligare åtgärder utöver en sådan omläggning av valkretsarna, som här ovan ifrågasatts. Till vad herr Hage i detta syfte föreslagit kan utskottet emellertid ej ansluta sig. Den anordning, som han skisserat, innebär, att, sedan efter skedd röstsammanräkning i de olika valkretsarna vissa personer förklarats valda, några av dessa med anledning av en sedermera företagen sammanräkning för hela landet skulle kunna berövas sina mandat. En dylik anordning kan utskottet ej finna tilltalande. Naturligare synes då vara att antingen förlägga hela röst-

sammanräkningen till en central myndighet, som vid platsernas fördelning på ett eller annat sätt skulle hava att taga hänsyn till det för landet i dess helhet uträknade valresultatet, eller ock — med bibehållande i övrigt av nuvarande ordning — reservera ett antal mandat att vid sidan av de i de särskilda valkretsarna förrättade valen på lämpligt sätt fördelas bland partierna i syfte att undanröja de ojämnheter, som genom dessa val uppkommit i fråga om partiernas proportionella representation. Frågan, huruvida åtgärder av nu nämnd art kunna vara erforderliga, bör enligt utskottets uppfattning ej förbigås vid en utredning, som har till syfte att undersöka möjligheterna för en utveckling av det proportionella systemet i riktning mot större följdriktighet.

Vad som hittills anförts hänför sig till ordningen för andrakammarvalen. Huruvida och i vad mån ändringar av enahanda slag kunna och böra vidtagas i fråga om andra val, där proportionell valmetod tillämpas, synes utskottet mera tvivelaktigt. I alla händelser låter det sig näppeligen göra att — såsom herr Hage ifrågasatt — vidtaga sådana anordningar i fråga om valen till första kammaren och till de korporationer, som välja denna, att en fullt exakt återspeglung av valmanskåren kommer till stånd. I fråga om en omläggning av landstingsvalkretsarna synes vida större varsamhet vara av nöden än i fråga om valkretsarna vid andrakammarvalen. I anledning av en i detta ämne väckt motion framhöll konstitutionsutskottet 1912, att när det gällde val av landstingsmän, man icke finge förbise, att landstinget utgjorde en kommunalrepresentation, som har åt sig anförtrodd vården av länets gemensamma angelägenheter, varvid det vore av största betydelse, att de olika orternas intressen bleve behörigt tillgodosedda och bevakade. Det vore därför nödigt, att de personer, som valdes till landstingsmän, vore sådana, som var på sin ort åtnjöte det största förtroendet samt ägde kännedom om valmännens önskningsar och behov. Ju större valkretsarna gjordes, desto svårare måste det bliva att åstadkomma den samverkan mellan valmännen och kandidaterna, som särskilt i detta fall vore av behovet påkallad. Om också de vart sjätte år förekommande valen av ledamöter i riksdagens första kammare måste åt landstingsmannavalen giva även en politisk karaktär och således jämväl hänsyn anses böra tagas därtill att olika politiska partier inom landstinget bleve, såvitt möjligt, efter proportionella grunder representerade, hade utskottet ej funnit ådagalagt, att den nuvarande valkretsindelningen härvid medfört några avsevärda olägenheter, som skulle kunna motväga fördelarna av den allsidiga behandlingen av länets gemensamma inre angelägenheter.

Utskottet delar till fullo denna uppfattning. Emellertid torde det, vid en sådan utredning angående det proportionella systemet över huvud, som utskottet vill föreslå, icke vara lämpligt att på förhand från utredningen utesluta vissa slag av val, där detta system tillämpas. Visar det sig, att i vissa fall även vid landstingsval och övriga kommunala val kravet på större proportionell rättvisa kan fyllas utan att därmed nu angivna synpunkter förbises, torde således även åtgärder i sådan riktning böra tagas under övervägande.

II. Frågan
om skydd för
partibeteck-
ning.

Herr Adelswärd har i sin motion framhållit den omständigheten, att nu gällande valmetod håller möjligheten öppen för en grupp valmän att för sina valsedlar använda en annan grupps partibeteckning mot denna grupps vilja och medgivande, och ifrågasatt ändringar i vallagen i syfte att om möjligt förhindra ett sådant förfaringsätt. Utskottet är med motionären ense om att i detta hänseende ett uppenbart missförhållande föreligger. Det är möjligt, att det för andrakammarvalens vidkommande skulle komma att av sig själv försvinna, därest en anordning i syfte att åt alla partier garantera en representation fullt motsvarande deras röststyrka komme att genomföras. Ty i så fall skulle varje anledning för ett parti att genom begagnande av ett annats partibeteckning söka vinna en starkare representation komma att bortfalla, på samma gång som begagnandet av den främmande partibeteckningen skulle utesluta de i den ifrågavarande valkretsen på partiets kandidater avgivna rösterna från inflytande på bedömandet av valresultatet i stort. Kommer åter en sådan anordning icke till stånd, är det enligt utskottets mening synnerligen angeläget att genom särskilda åtgärder söka vinna rättelse i det av motionären anmärkta missförhållandet. För andra val än andrakammarval är behovet i alla händelser ofrånkomligt.

Utskottet förutser, att detta spørsmål icke kan lösas utan väsentliga ändringar i nu gällande regler. Man torde således icke kunna undgå att i en eller annan form införa officiell inregistrering av partibeteckningar och eventuellt även vallistor. Olägenheterna av dylika åtgärder äro uppenbara, men angelägenheten att råda bot för det ifrågavarande missförhållandet är enligt utskottets mening så stor, att allvarliga åtgärder böra vidtagas för att undanröja detsamma. Det torde därjämte böra erinras, att en dylik officiell inregistrering ur vissa andra synpunkter kan erbjuda stora fördelar.

Vid utredningen av frågan om skydd för partibeteckning, som enligt det ovan anförda står i visst sammanhang med frågan om åtgärder till åvägabringande av större proportionell rättvisa och således

torde böra prövas i samband med denna fråga, synes sålunda intet skäl föreligga att liksom i 1911 års riksdagsskrivelse på förhand fastslå, att grunderna för nu gällande metod ej få rubbas. Fastmera bör utredningsuppdraget vara av den art, att — i olikhet med vad som var fallet i fråga om 1911 års kommitterade — hinder ej möter mot att överväga frågan om införande av officiella partibeteckningar och vallistor. Utredningen torde böra innefatta alla de slag av val, där proportionell metod för närvarande tillämpas.

Herr Adelswärds erinran, att även andra brister i den nuvarande metoden än de, som nu vidrörts, yppat sig vid dess tillämpning, har för utskottet utgjort en anledning att taga under övervägande, vad som i detta hänseende lämpligen kan åtgöras.

*III. Övriga
brister i den
nuvarande
metoden.*

Den väsentligaste av berörda brister — den otillfredsställande ordningen för platsernas fördelning inom partier — har, om den än under senare år framträtt i klarare belysning, beaktats redan av 1911 års kommitterade. Utskottet har icke haft anledning att ingå på en närmare prövning av det i det föregående omnämnda förslag till dess avhjälpande, som de kommitterade framlade, och vill endast erinra, att dessa själva ansågo sitt uppdrags karaktär utgöra ett hinder för att föreslå en sådan anordning, som de själva funno fullt tillfredsställande. Såsom i det föregående erinrats, finner utskottet icke tillräckliga skäl föreligga att nu lika bestämt, som 1911 var fallet, fasthålla vid principen, att grunderna för gällande metod ej få rubbas, och därigenom begränsa möjligheterna för metodens utveckling till större fullkomlighet. Frågan om sättet för platsernas fördelning inom partier torde sålunda böra upptagas till en mera förutsättningslös prövning, varvid bland annat böra undersökas de möjligheter, som officiell inregistrering av vallistor kan erbjuda att dels förenkla metoden, dels avhjälpa sådana olägenheter av densamma (särskilt dess verkningar i vissa fall, då kartell förekommer), som utan en dylik åtgärd ej stå att bota.

*

Utskottet vill således föreslå riksdagen att hos Kungl. Maj:t begära en utredning om de åtgärder, som må kunna vidtagas för att avhjälpa bristerna i nu gällande ordning för proportionella val. Det är emellertid möjligt, att åtgärder, som ur denna synpunkt kunna befinnas önskvärda, på samma gång visa sig ägnade att än mera skärpa vissa olägenheter, som vidlåda det proportionella systemet såsom sådant. Steg, som leda i sådan riktning, böra i möjligaste mån undvikas. Sålunda bör vid utredningen rörande åtgärder i syfte att råda bot för bristerna i den nu gällande ordningen särskilt beaktas den synnerliga

angelägenheten, att dessa åtgärder kunna genomföras utan att mer än nödigt ytterligare komplicera metoden, kringskära valmännens handlingsfrihet, upplösa sambandet mellan väljare och valde och stärka valledningarnas inflytande, eller över huvud taget så att säga mekanisera valproceduren. Utskottet kan i detta sammanhang icke underlåta att erinra om den 1915 beslutade anordning, som avser att vid valen till det danska folketinget åstadkomma en proportionell representation av de olika partierna, utan att för detta ändamål den proportionella valmetoden med dess nu antydda olägenheter behöver tillgripas (jämför härom den vid utlåtandet fogade bilagan). Det torde vara skäl att vid den blivande utredningen beakta de erfarenheter om detta systems verkningar, som vinnas vid de nu förestående folketingsvalen, och därav tillgodogöra sig de lärdomar, som för frågans lösning kunna vara av betydelse.

På grund av vad sålunda anförts, hemställer utskottet,

att riksdagen i anledning av förevarande motioner måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes låta verkställa utredning om de åtgärder, som må kunna vidtagas till undvikande av de olägenheter, som enligt vunnit erfarenhet vidlåda gällande regler för proportionellt valsätt, samt för riksdagen framlägga de förslag, vilka utredningen må kunna föranleda.

Stockholm den 9 april 1918.

På konstitutionsutskottets vägnar:

OTTO MANNHEIMER.

Reservationer:

dels mot utskottets motivering av herr *Olof Olsson*;

dels mot vissa delar av motiveringen:

av herrar *Clason*, *Bellinder*, *von Geijer*, *von Mentzer*, greve *Alexander Hamilton*, greve *Henning Wachtmeister*, *Räf* och *Hildebrand*, vilka anförde: »Jämte det vi önskat jämkningar i vissa punkter av motiveringen, hava vi yrkat att å sid. 19 och 20 de meningar, som börja å sid. 19 rad 6 nedifrån med: 'Det är emellertid ...' och fortgå till och med styckets slut: '... kunna vara av betydelse', skulle ur betänkanDET utgå»; ävensom

av herrar *Hellberg* och *von Zweigbergk*.

*Bilaga.***De danska tilläggsmandaten.**

Danmark (med Färöarna) indelas för valen till folketinget i en valkrets för Köpenhamn—Fredriksberg med 24 proportionellt valda representanter och 93 enmansvalkretsar. Sedan röstsammanräkning inom de särskilda kretsarna ägt rum, utdelas, i syfte att åvägabringa »en ligelig Repræsentation af de forskellige Anskuelser blandt Vælgerne» (Grundloven § 32), 23 s. k. *tilläggsmandat*. Denna anordning möjliggöres genom den officiella inregistreringen av vid valet uppträdande partier. Folketingets formand har att före valet meddela inrikesministern, »hvilke Partier der da findes i Folketinget». Dessutom kunna, senast 14 dagar före valet, minst 10,000 valmän meddela inrikesministern, att de ämna deltaga i valet som ett nytt parti. Endast de röster, som avgivits på kandidater, vilka anmält sig vilja stödja något av dessa partier, komma i betraktande vid tilläggsmandatens fördelning.

Sedan valet ägt rum och röstsammanräkning skett, underrättas inrikesministern om valresultatet. Därefter fördelas till en början 20 av de 23 tilläggsmandaten, 9 för öarna (utom Köpenhamn) och 11 för Jylland.

Ministern verkställer en uträkning av antalet röster, som varje parti fått på öarna och i Jylland. Hela antalet avgivna röster på öarna och Jylland delas därefter med respektive 50 och 62. Med de vid dessa divisioner uppkomna kvoterna (de s. k. »Valgtallene») delas nu de olika partiernas röstsiffror. Härigenom konstateras, »hvor mange af de omhandlede 50 og 62 Mandater hvert Parti i Forhold til sit Stemmetal har Krav paa i de to Omraader». Om de vid divisionen uppkomna kvoterna tillsammans tagna ej giva hela antalet mandat, sedan bråken frändragits, höjas de största bråken, tills antalet är uppnått (det största bråkets metod).

Härpå undersökes sammanlagda antalet valda från varje parti dels på öarna och dels i Jylland och fastslås, huru många av de 9 och 11 tilläggsmandaten de olika partierna hava anspråk på. Därvid iakttages, att partier som vid valen ej erhållit något mandat (vare sig å öarna, i Jylland eller i Köpenhamn) ej kunna erhålla något tilläggsmandat, dels att partier, vilka redan vid kretsvalen fått den representation deras röstsiffror berättiga dem till inom öarnas eller Jyllands område, ej kunna tilldelas tilläggsmandat för det ifrågavarande området. Mellan övriga partier sker därefter inom vart och ett av de två områdena fördelningen enligt följande grunder. De ifrågavarande partiernas röstsiffror summeras, och det sammanlagda röstetalet divideras med summan av deras redan valda representanter och områdets tilläggsmandat (resp. 9 och 11). Röstsiffran för vart och ett av de ifrågavarande partierna delas med den härvid uppkomna kvoten, varigenom utrönes, huru många av hela an-

talet platser som respektive partier äro berättigade till inom området. Det återstår nu endast att från denna siffra draga antalet av partiets redan valda representanter; därmed har man funnit, huru stor del av de 9 (resp. 11) tilläggsmandaten som skall tilldelas partiet.

Slutligen fördelas de återstående 3 tilläggsmandaten med 1 till öarna och 2 till Jylland. Denna fördelning skiljer sig så till vida från den första, att hänsyn tages till partiernas sammanlagda röstsiffror från hela landet. Det angivna antalet röster delas med 139, varefter de olika partiernas röstsiffror delas med den då uppkomna kvoten, varigenom utrönes antalet platser varje parti kan göra anspråk på. Efter undersökning, huru många platser varje parti erhållit såväl vid valen som vid utdelningen av de 20 tilläggsmandaten, fastslås, huru de sista tilläggsmandaten skola fördelas.

Fördelningen av tilläggsmandaten företages amtvis. Antalet orepresenterade röster i amtet erhålles för varje parti genom att multiplicera »valtalet» med antalet mandat som tillfallit partiet och draga denna siffra från partiets hela röstsiffra inom amtet. Varje partis tilläggsmandat fördelas därefter på de olika amten i förhållande till antalet orepresenterade röster. Tilläggsmandaten tilldelas de ej förut valda kandidater inom varje amt, som fått högsta röstetalen.

Exempel:

Fördelning av 9 tilläggsmandat å öarna.

Avgivna röster:

Partiet	A	:	30,000
»	B	:	69,000
»	C	:	47,000
»	D	:	3,500
Stänkröster	:		500
Summa	:		150,000

Valtalet = $150,000 : 50 = 3,000$.

Antalet mandat, som varje parti har anspråk på:

A.	$30,000 : 3,000 = 10$
B.	$69,000 : 3,000 = 23$
C.	$47,000 : 3,000 = 15\frac{2}{3}$, enligt största bråkets metod justerat till 16
D.	$3,500 : 3,000 = 1\frac{1}{6}$, » » » » » » 1

50

Valet gav till resultat, att partierna erhöilo följande antal mandat:

A.	5
B.	25
C.	11
D.	intet.
	<u>41</u>

D, som icke erhållit någon plats vare sig å öarna, i Jylland eller i Köpenhamn, och B, som redan vid valet erhållit den representation dess röstsiffra berättigar det till, kunna ej erhålla tilläggsmandat. De 9 tilläggsmandaten skola således fördelas mellan A och C. Sammanlagda röstetalet för A och C = 77,000. $77,000 : (5+11+9) = 3,080$.

Antal mandat, som vart och ett av de två partierna är berättigat till:

- A. $30,000 : 3,080 = 9 \frac{228}{308}$, enligt »största bråkets metod» justerat till 10
- C. $47,000 : 3,080 = 15 \frac{80}{308}$, » » » » » » 15

Av tilläggsmandaten tilldelas således åt A $10-5=5$ och åt C $15-11=4$.